

KADIN ODAKLI POLİTİKALARIN HÜKÜMET PROGRAMLARINA YANSIMALARI ÜZERİNE BİR ANALİZ

AN ANALYSIS ON THE REFLECTIONS OF FEMALE FOCUSED POLICIES TO GOVERNMENT PROGRAMS

Şengül ALTAN ARSLAN*

Özet: Yüzyıllar boyu “ataerkil” aile yapısı içindeki rollerin devamını sağlamak üzere hazırlanan kadının yetiştirilmesindeki temel çıkış noktası; istihdamdan siyasete kadar çok geniş bir yelpazede kadının varlığını hissettirmesine gerek olmadığına dayanmaktadır. Kadınların temel göstergeler açısından dahi erkeklerin gerisine düşmesine neden olan bu yaklaşım, özellikle geride bıraktığımız yüzyılda, dünya toplumlarının gündemine getirilmiş ve kadının insan hakları kavramı ekseninde ele alınmaya başlamıştır. Her ne kadar Türkiye, dünyadaki bu gelişmelerin dışında kalmamışsa da, Cumhuriyetin ilk yıllarında kadına verilen haklara rağmen kadın sorununun aldığı mesafenin kayda değer olduğunu söylemek zordur. Bunun nedenleri arasında kimi zaman Türkiye’ nin toplumsal ve ekonomik yapısı, tarihsel gelişimi sayılırken, kimi zaman da kültürel yapısı sayılabilmektedir.

Kadın sorununa bakışın izleri sürülmek istendiğinde, Türk siyasi belgeleri arasında bakılacak belgelerden en önemlisi, kapsadığı dönemde toplumun büyük çoğunluğunun olaya bakış açısını yansıttığına ve kamu siyasalarına rehberlik ettiğine inanılan hükümet programlarıdır. Bu belge, devletin görevlerini yerine getirmesini sağlayan yetkili organ olan hükümetin yol haritası olması nedeniyle de önem arz etmektedir. Bu çerçevede, dönemin baskın ideolojilerinin kadın konusuna bakışı ve konuya ilişkin gelişimin izlerini ortaya koymak üzere, çalışma kapsamında 1980 öncesi hükümet programları genel olarak değerlendirilmiş, kadın sorununun ele alınması açısından kırılma noktası kabul edilen 1980 sonrası hükümet programları ayrıntıları ile ele alınmıştır. Çalışmada, ayrıca her hükümet döneminde kadın konusunda yaşanan belli başlı gelişmelere de yer verilmiştir. Kadın sorunuyla ilgili politikaların ve kararların en üst düzeyde nasıl belirlendiği ve bunun uygulamaya nasıl yansıdığı bu çalışmanın asıl konusudur. Çalışma sonucunda programlarda kadının aile içinde ele alındığı ve güçlü bir aile vurgusu olduğu görülmüştür. Günümüze yaklaştıkça kadın konusu müstakil bir başlıkla ele alınmakla birlikte bunun temel nedeninin “güçlü aile”, “güçlü toplum” hedefine ulaşmak olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Programları, Kadın Politikaları, Kadın Hareketi.

For many centuries, the main starting point in raising woman prepared to provide continuance of the roles in “patriarchal” family has been based on the idea that woman does not need to make her presence felt in a wide range from employment to politics. This approach, which caused woman fall behind men even in terms of basic indicators, has been brought into the agenda of world’s societies and began to be held inside the context of woman’s human rights especially in the last century. Although Turkey has remained outside these developments all over the world, it is hard to say that there is a remarkable proceed in woman issue despite the rights given to women in the first years of the Republic. Turkey’s social and economic structure, historical development and cultural structure can be listed among the reasons for this.

When tracing back the woman issue, the most important document among the Turkish political documents is government program which are believed to reflect most of the society’s perspective and lead the way to public politics within the period it comprised. This document is also important for being the route map of the government, the authorised body that provides the state to perform its duties. Within this scope, while the government programs before 1980 have been reviewed generally, the programs after 1980, which is accepted as the breaking point for the woman issue have been reviewed in detail in this study on the purpose of revealing the view of the period’s dominant ideology on woman issue and tracing the development on this subject. Besides, the main developments in the woman issue in each government’s period have been included in the study. Main scope of this study is how the policies regarding woman issue are determined, how the decisions are taken and how these decisions are put into practice on the highest level. At the end of the study it was noted that woman is embraced in the family and there is a strong family emphasis in the programs. It has been also determined that the woman issue is dealt as a separate title as we approach more recent times and the reason for this is to achieve the aim of “strong family” and “strong society”.

Keywords: Government Programs, Women Policies, Women Movement.

GİRİŞ

Derece farkı olmasına rağmen günümüzde en gelişmişinden en az gelişmişine kadar bütün ülkelerde, kadınlar, gelenek ve toplumsal değerlerin baskısı altındadır. Toplumsal yaşamdaki yerleri ev içi rollerle ya da onun uzantısı niteliğindeki rollerle sınırlanan kadınların, bu döngünün dışına çıkma talepleri ya görmezden gelinmekte ya da büyük mücadelelere sahne olmaktadır.

Uzun bir tarihe dayanan eşitlik mücadelesi boyunca, kadınlar bir taraftan bilgi üretirken, diğer taraftan fiili eşitliği sağlamak için küre-

sel norm ve standartlar geliştirmek üzere örgütlenmişlerdir. Özellikle 20. Yüzyıldan itibaren yoğunlaşmaya başlayan küresel kadın hareketi, ulusal düzeyde kurum ve yasaların kadınların sorunlarına cevap vermediği iddiası ile uluslararası politika yapma süreçlerine dahil olmaya çalışmışlardır. 1945 yılında meyvelerini vermeye başlayan bu girişimlerin çift yönlü etkisi olmuştur. İlk etkisi, küresel norm ve standartların yolunu açmasıdır. Nitekim Acuner' in de belirttiği gibi, 1945 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Kurucu Sözleşmesi' nde yer alan "erkek ve kadının hak eşitliğine olan inanç" ibaresinden sonra kadının ilerlemesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği konuları BM sisteminde yer bulmuştur.¹ Bu ibare sayesinde, BM tarafından kadın hareketi için referans niteliği taşıyan sonuç belgelerinin yayımlandığı dünya kadın konferansları düzenlenmiş ve kadın hareketi için referans olan konferans sonuç belgeleri yayınlanmış, 1975 yılı Kadın Yılı olarak ilan edilmiş, ardından "Kadın 10 Yılı" ilan edilmiş ve nihayetinde BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) hayata geçirilmiştir.

Küresel kadın hareketinin "gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, kurumların ve yasaların kadınların sosyal, ekonomik sorunlarına cevap vermede yetersiz olduğu"² iddiası ile yürüttüğü bu çabaların karşılık bulmasının diğer etkisi ise, kadın hareketinin elini güçlendiren araçlar sağlamasıdır.

Bu gelişmelerden faydalanan ülkelerden biri de, Türkiye' dir. Türkiye' de kadın haklarının gelişimi özellikle Cumhuriyetle birlikte her ne kadar kamu siyasaları yoluyla olmuşsa da, daha sonraki yıllarda yine kamu siyasaları kadının ikincil plana itilmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak 1980'lere gelindiğinde yaşanan "ideolojik kırılma" ile kendine elverişli bir ortam bulan neo liberal politikalar ve onun siyasal iktidar biçimi olan "yönetişimin" sınırlı devlet, hukukun üstünlüğü, katılım, serbest piyasa ekonomisi gibi argümanları politik söyleme dönüşmüştür. Bu dönemde "hak" kavramını ön plana çıkaran bazı gruplar, kadın hakları, dinsel haklar, eğitim hakkı, kimlik hakkı bağlamında getirdikleri taleplerle kısırdanmalara yol açmıştır. Bu siyasi

¹ Selma Acuner, BM Kadının Statüsü Komisyon Rehberi, KA-DER Yayınları, Ankara, 2017, s:13.

² Selma Acuner, a.g.e, s.10

ortamda özellikle küresel kadın hareketinin katkılarıyla gelişen norm ve standartlara büyük ölçüde başvurulmuştur. Çeşitlenen toplumsal ve akademik ortam, genişleyen sivil toplum katılımının da katkısıyla kadına ilişkin çeşitli konular ve sorunları kamuoyuna taşımış, yaklaşımlar çeşitlenmiş, kadın örgütlerin sayısı artmış ve feminist bir bilinç oluşmuştur.³

Bu çalışma kapsamında, kamu siyasalarına rehberlik etme işlevi nedeniyle Türk siyasi hayatında önemli rol oynayan, bir bakıma hükümetin yol haritası olduğuna ve özellikle son yıllarda kazanılan seçimden yola çıkılarak çoğunluğun görüşünü temsil ettiği sık sık öne sürülen Hükümet programları incelenerek, kadın odaklı politikalara ilişkin yaşanan gelişmelerin izi sürülecektir. Bu çerçevede, 1980 öncesi dönemin genel bir değerlendirilmesi yapılacak, 1980 sonrası dönemin hükümet programlarında “hak” kavramının kadın açısından yer alış biçimi ayrıntıları ile incelenecektir. Aynı dönemde kamu siyasalarının nasıl yol aldığını belirlemek üzere, yasal ve yönetsel gelişmelerin belli başlılarına yer verilerek, bakış açılarının ne yönde belirlendiği tartışılacaktır. Kadın sorunuyla ilgili politikaların en üst düzeyde nasıl belirlendiği, bunun uygulamaya nasıl yansıdığı bu çalışmanın asıl konusu olacaktır.

I. 1980 Öncesi Hükümet Programlarında Kadın

Daha geniş İslami kimliğin yerine ulusal bilinç ve kimlik yerleştirmeye çalışan Cumhuriyetle birlikte, Türkiye geçmişten önemli bir kopuş yaşamıştır.⁴ Ancak geçmişten kopuş ataerkil cinsiyetçi düzenden de kopuş anlamına hiçbir zaman gelmemiştir. Berktaş’ın da belirttiği gibi, ataerkillik biçim değiştirerek ılımlı hale gelmiş, ancak ortadan kalkmamış, hatta en temel süreklilik noktası olarak varlığını sürdürmüştür.⁵

Bu bakış açısının bir sonucu olarak, 1980 öncesinde tek parti dö-

³ Serpil Çakır, “Türkiye’de Kadın Tarihi Çalışmaları I” <http://bianet.org/bianet/kadin/78369-turkiyede-kadin-tarihi-calismalari-1>, 2006.

⁴ Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:7, Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, 2004, s.17. http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf, Erişim Tarihi, 4.04.2017.

⁵ Fatmagül Berktaş, a.g.e, s.17.

neminde sunulan hükümet programlarında kadın sorunu görmezden gelinmiştir. Oya Tokgöz 1930' dan sonraki dönemde siyasal partilerin kadına bakışı konusunu ele aldığı makalesinde de belirttiği gibi, 1930' lu yıllarda, Türkiye Cumhuriyeti' ni kuran Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kadınlara siyasal hakların verilmesini kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından yeterli görmüş ve kadın sorunları üzerinde durmamıştır.⁶ Bu döneme CHP' nin ulusu bir bütün varsayan, sınıflar arası veya cinsler arası çatışmayı kabul etmeyen ideolojik yapısı damga vurmuştur. Bununla birlikte, kadınların özgür bireyler olarak kamusal alana çıkmalarına olanak sağlayan hukuksal düzenlemelerde (Tevhid-i Tedrisat, Medeni Kanun) aynı dönemin ürünü olarak karşımıza çıkmıştır.

Çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle birlikte, 1950-1960 yılları arasında CHP' den sonra iktidar olan Demokrat Parti'nin (DP) hazırladığı hükümet programında da kadın sorununa yer verilmemiştir. Bu dönemde de kadın sorunun varlığı kabul edilmemiş, erken Cumhuriyet döneminde getirilen düzenlemelerin yeterliliği tartışılmamıştır. Bu dönemdeki hükümet programlarında açılacak kredi oranından, fabrika ihalelerine, hatta belli tüketim maddelerinin fiyatına kadar yaşamın en küçük ayrıntılarına değinen programlarda, toplumun yarısını oluşturan kadına ve sorunlarına sözcük olarak bile yer verilmemesi çarpıcıdır.⁷

1960 İhtilal'ı ile son bulan DP Döneminin ardından, 1961 Anayasası ile tekrar demokrasiye dönme çabaları da durumu değiştirmemiştir. 61 Anayasası, 24 Anayasasına göre hak ve özgürlüklere daha ayrıntılı bir şekilde yer veren yapısına karşın, 1969 yılına kadarki koalisyon hükümetlerinin programlarında kadın konusuna hiç yer verilmediği görülmektedir.

1969 Genel Seçiminden sonra Adalet Partisi (AP) tarafından kurulan 31. Hükümet' in programı incelendiğinde, kadının sadece aile içindeki görevleri açısından ele alındığı görülmektedir.⁸ Tipik

⁶ Oya Tokgöz, "Kadın Seçmen İmgesi ve Türkiye' de Kadının Bireysel Siyasal Katılımı Üzerine Bir Deneme" *Aİ Dergisi*, Cilt 27, Sayı 4, Aralık 1994, s.101.

⁷ Erhan Kaplan, *Türk Siyasi Sisteminde Kadın ve Kadın Sorunu*, İstanbul Ün. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

⁸ <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP31.htm>, Erişim tarihi 22.02.2017

muhafazakâr parti olarak AP' nin kadını aile içine ele alması ve kadının ikincil rolünü pekiştirmeye çalışması geleneksel anlayışla örtüşmektedir. Kadın konusunda "devlet feminizmi" adı verilen, devletin kadın hakları konusunda öncü rolünün gerilerde kaldığını gösteren bu anlayış, uzun süre siyasi ortama hâkim olmuştur.

12 Mart 1971' de başlayan ara rejim içinde kurulan reform hükümetlerinde ilk kez bir kadın bakan olarak atanmakla birlikte, söz konusu hükümet programlarda da kadına yönelik siyasalara hiç yer verilmemiştir.⁹

1974' de kurulan CHP-Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyon hükümetinde (37. Hükümet) sosyal devlet ilkesinin benimsendiği ve bu ilkeye uygun politikalar oluşturulacağı belirtilmesine rağmen, yine kadının konusuna ilişkin direkt bir hedefe yer verilmemiştir.¹⁰

Süleyman Demirel' in kurduğu Milliyetçi Cephe Hükümetinde (39. Hükümet) ilk kez çalışan kadının sorununa yer verilmiş,¹¹ 1977' de kurulan Ecevit Hükümeti' nde de (40. Hükümet) bu vurgu yerini korumuştur.¹² Her ne kadar 1980 yılına kadar yine Süleyman Demirel tarafından kurulan Milliyetçi Cephe Hükümetlerinden 41. de kadının konusuna hiç yer verilmemiş,¹³ 43. Hükümette ise "dul ve çocuklu kadınlara maaş bağlanması"¹⁴ çerçevesinde kadına yer verilmişse de, yine de bu durum kadın sorununa eğilish bakımından yeni bir sayfadır. Bu olgunun ortaya çıkışı çalışan kadın sayısının artışı ve kentleşme oranının yükselmesi ile birlikte, partilerin kentli kadın seçmene ulaşma amacını göstermektedir. Ayrıca çalışan kadın imgesinin (42. Hükümet programında çalışan kadınların ücret eşitliği ve aralarındaki doğum izinleri adaletsizliğinin giderilmesi hedeflerine yer verilmiştir)¹⁵ aile içindeki anne ve eş rolüyle birlikte ortaya konması, hem geleneksel hem de modern kadın imgesinin kabul gördüğü şeklindeki yorumlarmaların önünü açmaktadır.

1960-80 arasında kurulan hükümet programlarında kadına yöne-

⁹ Erhan Kaplan, a.g.e., s.209

¹⁰ Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm>

¹¹ www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP39.htm; Erişim tarihi, 20.02.2017.

¹² <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP40.htm>, Erişim tarihi, 20.02.2017.

¹³ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, Erişim tarihi, 20.02.2017

¹⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP43.htm>, Erişim tarihi, 20.02.2017

¹⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP42.htm>, Erişim tarihi, 9.04.2017.

lik hedeflere daha önceki dönemlere göre daha çok yer verilmesine karşılık, kadın sorunlarına yönelik bütüncül bir politikadan bahsetmek mümkün değildir. Daha da önemlisi hangi siyasi parti tarafından kurulursa kurulsun, hükümet programlarının incelenmesinde kadını aile içinde ele almak, geleneksel kadın kimliğinin yeniden üretilmesine hizmet etmek açısından zihniyet birliği içinde oldukları görülmüştür. Bu durum, kadın söz konusu olduğunda hangi ideoloji üzerine temellenirse temellensin fark olmadığına işaret etmektedir.

Bu dönem için üzerinde durulması gereken en önemli nokta, 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'de siyasal partilerin siyasal yelpazenin sağında ve solunda yer alması anlayışının yerleşmesi ve ideolojik ayrılıkların belirginleşmesidir. Bu yönelişle birlikte, sağ partiler kadın konusuna ve kadın sorunlarına, hem parti programlarında hem de kurdukları hükümetlerin programlarında daha fazla yer vermişlerdir. Her ne kadar kadının ikincil rolüne vurgu yapsalar da ideolojik yönelimleri doğrultusunda kadınlara etkinlik kazandırmayı amaçladıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Aslında yapılmak istenen, tek parti döneminden beri kadınların simgesel önemi ve rolüne yeni ve farklı bir kimlik kazandırmaktır.

II. 1980 Sonrası Hükümet Programlarında Kadın

12 Eylül 1980 yılında yapılan askeri darbe ile TBMM kapatılmış, bütün siyasi partiler yasaklanmış, sendikaların ve demokratik kitle örgütlerinin, bu arada kadın derneklerinin faaliyetlerine son verilmiş, devlet Türk-İslam sentezine göre yeniden yapılandırılmıştır. Ancak, bu gelişmeleri takiben görece tehlikesiz bulunan kadın konusuna "hak" arama bağlamında yol verilmiş, böylece konu Türkiye'nin gündemine hızla ve önemle girmiştir. Gerçekten de 1980'ler kadının toplumsal rollerinin yeniden sorgulandığı, kadının topluma katılımı yönünden yeni rol tanımlarının yapıldığı, kadının kendisinin yeni kimlikler kazandığı yıllar olmuştur. Bu siyasi ortamda 1983'ten itibaren kurulan siyasi partiler, ideolojik etkisi sayısal durumu ile ölçülemeyecek kadar büyük olan kadın hareketinin etkisiyle "kadın haklarını" gündem maddelerinden biri haline getirmiştir. Ancak, bu gelişmelere rağmen, siyasi partiler ne kadınların ikincil konumunu değiştirecek veya erkek egemenliğini sorgulayacak girişimde bulunmuşlar, ne de sorgulayan girişimleri desteklemişlerdir.

Bu nedenle, dönemin en baskın ideolojisine sahip partilerin parti programlarının da bir yansıması olarak düşünülen 1980 sonrası hükümet programları, bu dönüşümün izlerini görmek açısından incelenmeye değer temel belge olarak seçilmiş ve ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur.

Hükümet Programlarında Kadın

Ulus Hükümeti (20.09.1980-13.12.1983)

20 Eylül 1980 tarihinde Emekli Oramiral Bülent Ulusu başkanlığında kurulan Silahlı Kuvvetler Hükümeti' nin (44 üncü Hükümet) 27 Eylül 1980 tarihinde 12 Eylül Askeri Darbesinin ardından oluşturulan beş kişilik Milli Güvenlik Konseyine sunduğu hükümet programında kadınları ilgilendiren şu hükümler yer almaktadır:¹⁶

“Ekonomik kalkınmamıza büyük katkıları bulunan yurt dışındaki vatan-daşlarımızla, bunların eş ve çocuklarının çözüme muhtaç birçok meselelerinin olduğunu bilmekteyiz... Bu vatandaşlarımızın sorunlarına gerçekçi yollarla yaklaşılması ve bu amaçla onlara yönelen hizmetlerin daha etkin hale getirilmesi sağlanacaktır.

Emekli dul ve yetim aylıklarının verilmesinde, eski ve yeni emekliler arasındaki farklılıkların giderilmesine çalışılacaktır”

Programda yer alan ilgili bölümlerden de görüldüğü gibi, kadın müstakil alınmamış, aile içinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, hükümet programında kadına yer verilmezken aynı dönemde aralarında akademisyenlerin bulunduğu bir grup, BM'nin 1975-1985 arası- nı “Kadın On Yılı” ilan etmesinden ve ayrıca Batı'da yükselişe geçen kadınların kurtuluşu hareketinden esinlenerek, kadın sorunlarını tartışmaya başlamışlardır. Yazar ve Çevirmenler Kooperatifi YAZKO, 12 Eylül askeri yönetimin siyaseti yasakladığı dönemde, o yıllara kadar siyaset gündeminde üst sıralara çıkamamış kadın, cinsellik, birey gibi konuları tartışma gündemine getirmiş, kadın sorunu özellikle ilgi çekmeye başlamıştır.¹⁷

¹⁶ Nuran Dağlı, Hükümetler ve Programları III. Cilt 1980-1987, Haz. Belma Aktürk, TBMM Basımevi, Ankara, 1988, s.17.

¹⁷ Şirin Tekeli, “80' lerde Türkiye'de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi”, *Birikim*, Sayı: 3, 1989, s.34.

Özal Hükümeti (13.12.1983-21.12.1987)

1982 Anayasasının yürürlüğe girmesi ve seçimlerin yapılmasının ardından, 13 Aralık 1983 tarihinde Turgut Özal başkanlığında kurulan ve 21 Aralık 1987 tarihine kadar iktidarda kalan Anavatan Partisi' nin (ANAP) 19 Aralık 1983 tarihinde Meclis' te okunan hükümet programında, kadın sözcüğü geçmese de yaptığı güçlü aile vurgusu ile kadına bakış ortaya konulmuştur. Söz konusu 45 inci hükümet programında genellikle kadınlara uygun görülen "feragat ve fedakarlık" gibi özelliklerden yola çıkarak kadınları ilgilendiren şu hükümlere yer verildiği görülmektedir:¹⁸

"...Aile yapımızın tabii ve tarihi vasıfları olan, örf ve ananelerimiz ile perçinlenmiş bulunan sevgi, saygı, feragat ve fedakârlığın geliştirilmesinin, toplum hayatının ahenkli ve sağlam şekilde devam ettirilmesinde, gençlerimizin yetiştirilmesinde, ahlakın, milli ve manevi değerlerin korunmasında, çok önemli rolü olduğuna inanıyoruz.

Çocuklarımızın daha doğum öncesi safhadan başlamak üzere, gelişmelerinin her sahasında ihtiyaç duyulan her çeşit ana çocuk sağlığı hizmetlerine büyük önem verilecektir...."

Programında kadına yer vermeyen bu hükümet döneminde, 2827 sayılı Kürtaj Yasası Meclis' te kabul edilmiştir. Yine bu dönemde Türkiye, CEDAW Sözleşmesi' ni kimi çekincelerle imzalamış,¹⁹ "Dayağa Hayır" yürüyüşleri gibi geniş katılımlı eylemlere tanıklık etmiştir.

II. Özal Hükümeti (21.12.1987-9.11.1989)

21 Aralık 1987 ile 9 Kasım 1989 tarihleri arasında iktidarda kalan II. ANAP Hükümeti' nin 25 Aralık 1987 tarihinde Meclis' e sunulan 46 ıncı hükümet programında yine kadınlara ilişkin tedbirlere yer verilmemiş, ancak kadınlarla ilişkilendirilebileceği düşünülen bir önceki hükümet programındaki tedbirlerin bazıları aynen korunmuş, aileye ilişkin olan tedbirlere ise ağırlığı azaltılarak aşağıdaki şekliyle yer verilmiştir.²⁰

¹⁸ Nuran Dağlı, a.g.e, ss.53-56.

¹⁹ Zeynep Avcı, Kadınların Güncesinden Sayfalar, Afa Yayınları, İstanbul, 1994, s.96-97.

²⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP46.htm>, Erişim tarihi 1.03.2017.

“Ailede huzur ve mutluluğun ilk şartı sıcak bir yuvadır. Refahın yaygınlaşmasında, sosyal adalet ve sosyal güvenliğin temininde en önemli unsurların başında konut gelir.”

Bu hükümet döneminde kadın örgütleri üç büyük şehir dışında da açılmaya başlamıştır. Ayrıca üniversitelerde Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezleri, Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde “Kadına Yönelik Politika Danışma Kurulu”²¹ kurulmuştur. Bu gelişmeleri kadın hareketinin eylem aşamasından çıkıp, kurumsallaşmaya adım atmasının ayak sesleri olarak yorumlamak mümkündür.

Akbulut Hükümeti (9.11.1989-23.06.1991)

9 Kasım 1989 ve 23 Haziran 1991 tarihleri arasında iktidarda kalan Akbulut Hükümeti’ nin 10 Kasım 1989’ da TBMM’ ne sunulan hükümet programında aile vurgusu korunmuş, daha önceki ANAP hükümetlerinin bazı hedefleri aynen benimsenmiştir. Bununla birlikte 47 inci Hükümet Programına ilk kez aşağıda yer alan kadınlarla ilgili müstakil hükümlere yer verilmiştir:²²

“Ev kadınlarının ve genç kızların istihdamı için başlatılmış bulunan hizmetlere hız vereceğiz. Vasıfsız iş gücünü ülke ekonomisinin ihtiyacı olan meslek dallarına yönlendirmek için işgücünü yetiştirme projelerine devam edeceğiz.

Kadını toplumumuzun ve aile müessesemizin en önemli unsuru olarak görüyoruz. Kadınlarımızın haklarının korunması ve ülkemizin gelişmesine daha fazla katkılarının sağlanması hedefimizdir”

Görüldüğü gibi, kadınlara yapılan müstakil atıflarda da aile ön plana çıkarılan husus olmuştur. Bu hükümetin görev süresi içinde Türk Ceza Kanunu’ nun tecavüze uğrayan kadının fahişe olması halinde ceza indirimi öngören 438. Maddesi kaldırılmış ve Medeni Kanun’ nun kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan 159. Maddesi iptal edilmiştir.²³ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı yine bu hükümet döneminde kurulmuştur.²⁴ Yine

²¹ Feride Eroğlu ve Ayşe Asker, Kadın Erkek Eşitliği Mekanizmaları ve Çeşitli Parlamentolarda Eşitlik Komisyonları, TBMM Yayınları, 2008, s.10. http://www.pmd.org.tr/dosyalar/File_193.pdf, Erişim tarihi:4.04.2017.

²² <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP47.htm>, Erişim Tarihi, 1.03.2017.

²³ Zeynep Avcı, a.g.e, s.97.

²⁴ Enver Karataş, “Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri”,

bu dönemde kabul edilen Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı” kurulmuştur.

Yılmaz Hükümeti (23.06.1991-20.11.1991)

23 Haziran 1991 tarihinde Mesut Yılmaz başkanlığında kurulan ve 20 Kasım 1991 tarihine kadar iş başında kalan IV. Anavatan Partisi Hükümeti’ nin 30 Haziran 1991 tarihinde Meclis’ te okunan 48 inci Hükümet Programında da sağlıklı nesillere, dul ve yetimlere ilişkin düzenlemeler korunmuş, aile yine ön plana alınmıştır. Farklı olarak kadının aile içindeki yüksek değerine atıfta bulunulmuş, bu değere verilen önemin altı çizilmiştir. Kadınlara ilişkin yapılan bu tespiti şu hükümler takip etmiştir²⁵:

“...Kadınlarımızın sorunlarına köklü çözümler getirmeye, toplumdaki yerlerini yükseltmeye kararlıyız. Bunun gereği olarak kadınlarımızın her alanda ve düzeyde görev ve sorumluluk almalarına, yönetimde yetkili olmalarına ve karar mekanizmalarına daha çok katılmalarına özen göstereceğiz.

Bu konularda Anayasa’ da öngörülmüş olan ve iktidarımız döneminde kurulan teşkilatları daha etkin hale getireceğiz.”

Bu hükümet programında ilk kez yer alan kadınların her alanda ve düzeyde görev, sorumluluk alması hedefi olumlu olmakla birlikte, kadının yine aile içindeki yüksek değerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Programda ayrıca dul ve yetim aylıkları, anne-çocuk sağlığı ve aile planlamasına ilişkin düzenlemeler yapılacağına ilişkin dolaylı yoldan kadını ilgilendiren ifadeler yer verilmiştir. Sadece beş ay süren bu hükümet döneminde sığınma evleri açılmıştır.

VII. Demirel Hükümeti (21.11.1991-26.06.1993)

20 Ekim 1991’ de yapılan genel seçimleri ANAP’ ın kaybetmesinin ardından 20 Kasım 1991 tarihinde Süleyman Demirel başkanlığında kurulan ve 25 Haziran 1993 tarihine kadar iktidarda kalan Doğru Yol Partisi-Sosyal Demokrat Halkçı Parti Koalisyon (DYP-SHP)

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8, 2009.

²⁵ Hükümet Programı, Başbakan A. Mesut Yılmaz, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1991, s.7.

Hükümeti'nin 25 Kasım 1991 tarihinde Meclis' e sunulan 49 uncu Hükümet Programında kadın konusu daha geniş perspektiften ele alınmıştır. İlk kez hükümet dışı kuruluşlar ve yerel yönetimlerin çalışmalarından yola çıkılarak kadın odaklı politikalar geliştirileceği, bu kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon yapılacağı ifadelerine yer verilmiştir. Yine ilk kez bu hükümet programında kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi konusu odağa alınmış ve aşağıda yer alan ifadelerle uluslararası gelişmelerle bağı kurulmuştur:²⁶

“Başta BM’ nin kabul ettiği ve Türkiye tarafından onaylanan “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi” ve diğer uluslar arası kararları ile İLO, OECD, AGİK gibi kuruluşların kadınlara yönelik kararları doğrultusunda iç mevzuatımızda düzenlemelerin yapılması, uluslar arası boyutta Türkiye tarafından konulan çekincelerin kaldırılması için gerekli çalışmalar gerçekleştirilecektir. Bu amaçla hükümetimiz bünyesinde “Kadın, Aile ve Çocuk Sorunları Bakanlığı” kurularak anlamlı bir adım atılmaktadır....”

DYP-SHP Hükümet Programında yer alan bu hükümlerin önemi, öncelikle kadınlara ilişkin uluslararası normların benimseneceğinin ve bu normların getirdiği iç düzenlemelerin yapılacağının açık bir dille belirtilmesidir. Ayrıca kadınlara ilişkin politikalar oluşturulurken merkezi hükümetin ve yerel yönetimlerin dışında gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılacağının belirtilmesi, kadınların yerel örgütlenmelerinin hükümetlerce ilk defa kabullenilmesi anlamına gelmektedir. Bu iki unsur açısından DYP-SHP Hükümet Programı, Türk siyasi sisteminde hükümetler boyutunda bir ilki temsil etmektedir.

DYP-SHP Hükümet Programında ayrıca emeklilik yaşı, ana-çocuk sağlığı, aile planlaması, koruyucu sağlık hizmetleri gibi başlıklarda da kadınları ilgilendiren diğer hükümler bulunmaktadır.²⁷

Son derece önemli hedeflerin yer aldığı bu hükümet programı döneminde Devlet İstatistik Enstitüsü'nde “Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Şubesi” açılmış, İstanbul Üniversitesi tarafından ilk kez “Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı” kurulmuştur.²⁸

²⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP49.htm>, Erişim tarihi, 1.03.2017.

²⁷ Hükümet Programı, 25 Kasım 1991, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s.52-53.

²⁸ <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2740>, Adım Adım Kadın Erkek Eşitliği, Erişim Tarihi, 9.04.2017.

I. Çiller Hükümeti (25.06.1993-5.10.1995)

Cumhurbaşkanı Turgut Özal' ın ölümünden sonra Başbakan Süleyman Demirel' in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından 25 Haziran 1993 tarihinde Tansu Çiller' in başkanlığında kurulan DYP-SHP Koalisyon Hükümeti' nin 30 Haziran 1993 tarihinde Meclis' te okunan 50 nci Hükümet Programında güçlü aile vurgusuna tekrar bir dönüş yaşandığı görülmektedir. Söz konusu programda kadınlara ilişkin ise şu hükümlere yer verilmiştir:²⁹

“Kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ve mesleki eğitim imkânlarından daha fazla yararlanmak suretiyle tarım dışı sektörlerde istihdamlarının yaygınlaştırılması, özellikle uygulanacak teşvik politikaları aracılığı ile kadınlarımızın kendi işyerlerine sahip olma imkanları geliştirilecektir. Kadın işgücünün ekonomiye katkısı sağlanacak ve kadınların karar mekanizmalarına daha etkin katılabilmeleri için yeni politikalar geliştirilecektir.”

Tansu Çiller Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olması nedeniyle, Çiller' in kurduğu hükümet kadınlar açısından bu yönüyle özel önem taşımaktadır. Ne var ki ilk kadın başbakanın programında yukarıdaki ifadelerde de görüleceği gibi, kadınlara ve kadın sorunlarına ilişkin olarak alışıldık bazı ifadeler dışında herhangi bir yeni ve alternatif perspektif, düzenleme ya da öneri yoktur.

Bu hükümet döneminde kadın konusunda yaşanan gelişmelerde aynı doğrultuda ilerlemiştir. Türkiye' nin IV. Dünya Kadın Konferansı' na katılarak taahhütlerini çekincesiz imzalaması bir yana konursa, bu dönemde Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan “Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Eylem Planı” dışında kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır.

II. Çiller Hükümeti (5.10.1995-30.10.1995)

SHP ve CHP birleşmesinin CHP çatısı altında gerçekleşmesinin ardından, DYP ve CHP arasında koalisyonu sürdürme konusunda anlaşma sağlanamayınca hükümet istifa etmiştir. Yeniden başbakanlığa atanan Tansu Çiller' in başkanlığında 5 Ekim 1995 tarihinde kurulan

²⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 19, Cilt 37, Yasama Yılı 2, 119. Birleşim, 30.6.1993, s.390.

DYP Azınlık Hükümeti'nin 10 Ekim 1995 tarihinde Meclis'te okunan 51 inci Hükümet Programında kadınlara veya kadın haklarına ilişkin hiçbir sözcük, vaat, hüküm yoktur.³⁰ II. Çiller Hükümeti Meclis' ten güvenoyu alamamıştır.

III. Çiller Hükümeti (30.10.1995-6.3.1996)

25 Aralık 1995 tarihinde erken seçime gitme şartı ile kurulan DYP-CHP Koalisyon Hükümeti' nin 31 Ekim 1995 tarihinde Meclis' te okunan 52 nci Hükümet Programında kadınları ilgilendiren şu hükümler yer almaktadır:³¹

“...memurları, Emekli Sandığı, SSK ve Bağ-Kur kapsamındaki bütün emeklileri, onların dul ve yetimlerini yeni hak ve olanaklara kavuşturma kararlılığımızı sürdüreceğiz.

Esnaf ve sanatkar kesimiyle birlikte, ülkemizde büyük bir potansiyel olan girişimcilerimizden olan kadınlar.... “kadın girişimci” kredileriyle desteklenmeye devam edilecektir.”

Bu hükümet döneminde de daha önceki Çiller Hükümeti' nde olduğu gibi şu anki adıyla Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından daha çok kadınlara hizmet sunmak amacıyla açılan “Çok Amaçlı Toplum Merkezleri” dışında kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır.³²

II. Yılmaz Hükümeti (6.3.1996-28.06.1996)

6 Mart 1996 tarihinde Mesut Yılmaz Başkanlığında kurulan ve 28 Haziran 1996 tarihine kadar iktidarda kalan, ANAP-DYP Koalisyon Hükümeti' nin 7 Mart 1996 tarihinde Meclis' e sunulan 53 üncü Hükümet Programında yine güçlü aile vurgusu tekrarlanmıştır. Yaşlı, kimsesiz, korunmaya muhtaç çocuklar, sakat ve özürllülerle birlikte aile dışına itilmiş kadınlara yönelik sosyal hizmet politikasının temelinin ailenin güçlendirilmesi olduğu belirtilmiştir. Tüm bu kırılgan gruplarla birlikte yapılan kadın vurgusunu aşağıdaki genel geçer ifadelerlerin yer aldığı müstakil hüküm takip etmiştir.³³

³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 19, Cilt 94, Yasama Yılı 5, 5. Birleşim, 10.10, 1995, ss.393-410.

³¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 19, Cilt 95, Yasama Yılı 5, 19. Birleşim, 31.10.1995, s.434.

³² www.gapcatom.org/hakkimizda/gap-catom-nedir, Erişim tarihi, 7.04.2017.

³³ 53 üncü Hükümet Programı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1996, s.19.

“Kadın aile kurumundaki en etkili, yönlendirici, yetiştirici, aileyi birleştirici ve koruyucu unsurdur.

Türk kadınının toplum içindeki yerini olumsuz olarak etkileyen düzenlemelerin giderilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülecek ve Türk kadınının her alanda etkin bir şekilde hizmet görmesini, eğitim düzeyinin yükseltilmesini, karar mekanizmalarında yer almasını sağlayacak yasal ve idari düzenlemeler yapılacaktır.”

Bir kez daha kadını aile içinde değerlendiren bu hükümet döneminde IV. Dünya Kadın Konferansı taahhütleri gereğince Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından “Ulusal Eylem Planı” hazırlandı. Aynı Genel Müdürlük bünyesinde gönüllü kuruluşların katılımı ile en sorunlu görülen eğitim, sağlık, istihdam ve hukuk başlıklarında çalışmalar yapmak üzere komisyonlar oluşturuldu.³⁴

Erbakan Hükümeti (28.06.1996-30.06.1997)

28 Haziran 1996 tarihinde Necmettin Erbakan başkanlığında kurulan ve 30 Haziran 1997 tarihine kadar iktidarda kalan Refah Partisi (RP)-DYP Koalisyon Hükümeti’ nin 3 Temmuz 1996 tarihinde Meclis’ te okunan 54 üncü Hükümet Programında güçlü aile vurgusu ve kadınların toplum içindeki yerini etkileyen olumsuz şartların ortadan kaldırılacağı gibi genel geçer ifadelerden farklı olarak şu değerlendirmeler yer almaktadır:³⁵

“Kadınlarımız toplumun en küçük ve temel birimi olan ailenin en etkili yönlendiricisi ve yetiştiricisi olup, aile içinde, ailenin mutluluğunu ve refahını oluşturmada eşiyle eşit sorumluluklara sahip bir bireydir..”

Programda kadınlara yönelik diğer ayrıntılar şunlardır:³⁶

“...aile, kadın ve gençlik sorunlarına gereken ilginin gösterilmesi, ana ve çocuk sağlığına önem verilmesi,...vazgeçilmez hedeflerimizdir. Bu cümleden olarak, kadınlarımıza, kendi uğraş alanlarında iş ve istihdam sağlayıcı projeleri uygulamaya koyacak teşkilatın kurulması temin edilecektir.

Yaygın eğitim, insanlarımızın ve özellikle kadınlarımızın meslek edin-

³⁴ <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2740>, Adım Adım Kadın-Erkek Eşitliği, Erişim Tarihi, 9.04.2017.

³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 20, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 70. Birleşim, 3.7.1996, s.537.

³⁶ Ak. ss.535-537.

meleri ve el becerilerini geliştirecek üretime yönelmeleri için, yeniden düzenlenecektir....”

İlk kez eşle aynı sorumluluk kavramını gündeme getiren bu hükümet döneminde Anayasa Mahkemesi tarafından erkeğin zinasını suç kabul eden Türk Ceza Kanunu’nun 441. Maddesi iptal edilmiştir. Aynı zamanda Türk Medeni Kanunu’nun 153. maddesinde yapılan değişiklikle kadının kendi soyadını erkeğin soyadından önce kullanmasının yolu açılmıştır. Zorunlu eğitim beş yıldan sekiz yıla çıkarılmıştır. Diğer belli başlı gelişmeler ise 13 il valiliğinde kadının statüsü komisyonlarının açılması, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde “Kırsal Kalkınmada Kadın Daire Başkanlığı”nın kurulması olmuştur.³⁷

III. Yılmaz Hükümeti (30.06.1997-11.01.1999)

30 Haziran 1997 tarihinde Mesut Yılmaz başkanlığında kurulan Anavatan Partisi-Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi Koalisyon Hükümeti’nin 7 Temmuz 1997 tarihinde Meclis’te okunan 55 inci Hükümet Programında başlıklandırma yapılmış ve kadın-aile aynı başlık altında ele alınmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak hemen her hükümet programında yer alan güçlü aile burgusu bu hükümet programında da varlığını korumuş, tıpkı aile içi şiddetin önlenmesinde olduğu gibi medeni nikâhın yaygınlaştırılması da aile bütünlüğünün güçlendirilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Diğer programlardan farklı olarak bu programda kurumsallaşmaya ilişkin önemli miktarda hedefe yer verilmiştir. Programda kadınlara yönelik belli başlı ifadeler aşağıda yer aldığı şekildedir:³⁸

“...Ayrıca toplumumuzu ve aile bütünlüğünü sarsansorunlarla gerekli mücadele yapılacak, özellikle aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Kadının toplumsal konumunun yükseltilmesi için Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve diğer mevzuatta yer alan ayrımcılık içeren maddelerin günün şartlarına uygun olarak düzenlenmesi başta olmak üzere gerekli yasal ve idari düzenlemeler ivedilikle yapılacaktır.

³⁷ <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2740>, *Adım Adım Kadın-Erkek Eşitliği*, Erişim Tarihi, 9.04.2017.

³⁸ 55. Hükümet Programı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1997, ss.35-36.

Tüm bu görevleri ülke genelinde etkin bir biçimde yerine getirecek ulusal mekanizmanın Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü olarak teşkilatlanması için gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Tüm kurum ve kuruluşlarda kadın birimlerinin kurulması teşvik edilecek; bunlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanarak, uygulamada politika, plan ve programlarda kadın-erkek eşitliği kavramının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.”

Bu hükümet programında genel geçer ifadelerin yanı sıra gerçekleştirilecek düzenlemelere ait net tanımlamalar yapılmıştır. Aile içinde demokrasinin teşvik edilmesi, eşitlikçi ve paylaşımcı bir aile yapısının model alınması, aile içi şiddetin önlenmesi, temel yasalarda ayrımcılık içeren maddelerin düzeltilmesi, tüm kurum ve kuruluşlarda kadın birimlerinin kurulması gibi kavramlar hükümet programlarına ilk defa giren son derece önemli kavramlardır. Bu kavramların sözcük olarak bile yürütme organının programına girmesi, kavramların toplumsal ölçekte yerleşmesi ve bu kavramlara uygun olarak toplumsal yapıda fiili değişikliklerin yapılması aşamalarının başlangıcı olmuştur.

Hükümet programında ayrıca meslek edindirme, ana çocuk sağlığı hedefleri çerçevesinde kadınları ilgilendiren ifadeler de yer almaktadır.³⁹

Bu hükümet döneminde kadının zinasını suç sayan TCK’ nın 440. Maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi. Nüfus cüzdanlarında dul-boşanmış gibi ibarelere yer verilmemesine ilişkin Genelge İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlandı. İdarenin takdiri veya disiplin amaçlı bekâret kontrollerinin önüne geçmek amacıyla söz konusu kontrolleri zorlaştıran ve rıza veya cumhuriyet savcısının kararının aranmasını isteyen Adalet Bakanlığının Genelgesi yayımlandı. Kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla 4320 Sayılı Ailenin Korunması Kanunu yasalaştı. Gelir Vergisi Kanunu’ nda değişikliğe gidilerek kadınların kocalarından ayrı beyanname vermesinin yolu açıldı.⁴⁰

Bu hükümet döneminde programda yer alan hedefler ile yürüt-

³⁹ Ak, s.28-38.

⁴⁰ <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2740>, Adım Adım Kadın-Erkek Eşitliği, Erişim Tarihi, 9.04.2017.

menin uygulamalarının paralellik göstermiş olması da bir ilk olması açısından önemlidir.

IV.Ecevit Hükümeti (11.01.1999-28.05.1999)

11 Ocak 1999 tarihinde Bülent Ecevit' in başkanlığında kurulan Demokratik Sol Parti Azınlık Hükümetinin 12 Ocak 1999 tarihinde TBMM' ne sunulan 56 ncı Hükümet Programında kadınlara ilişkin şu açıklamalara yer verilmiştir:⁴¹

"Türkiye, bölgesinde ve dünyada barış ve istikrarın önde gelen güvencesidir. Bölgesinde ve İslam âleminde demokrasinin, laikliğin, çağdaşlaşmanın ve kadın-erkek eşitliğinin öncüsüdür..."

Türkiye'yi İslam dünyasında kadın erkek eşitliğinin öncüsü ilan eden bu açıklamanın dışında, kadınlara ilişkin tek değinme;

*"Kimsesiz çocuklarla kadınların ve bakıma muhtaç özürllülerle yaşlıların sağlıklı ve güvenli bir yaşama kavuşmaları için Devletin tüm olanakları seferber edilecektir..."*⁴²

şeklinde olmuştur. Sadece 4 ay süren bu azınlık hükümeti döneminde uygulamada kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır.

V. Ecevit Hükümeti (28.05.1999-18.11.1002)

18 Nisan 1999 genel seçimlerinin ardından, 28.5.1999 tarihinde Bülent Ecevit' in başkanlığında kurulan DSP-MHP-ANAP Hükümeti' nin 4 Haziran 1999 tarihinde TBMM' ye sunulan 57 nci Hükümet Programında, son yıllarda siyasal bir tartışma konusu haline gelen kadınların giyimlerine ilişkin aşağıdaki ifade yer almaktadır:⁴³

"Hanımların özel yaşamlarında giyim kuşamlarına bir karışma söz konusu değildir; ancak, kamu kurumlarında türbanın, Cumhuriyetin temel ilkelerini temel alan bir siyasal simgeye dönüştürülmesine karşı yürürlükteki kurallar uyarınca alınmış önlemler titizlikle sürdürülecektir."

Doğrudan kadınlara atıf yapılmamış olsa da, eşit işe-eşit ücret il-

⁴¹ 56. Hükümet Programı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 12 Ocak 1999, s.7.

⁴² Ak. s.11.

⁴³ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP57.htm>, Erişim Tarihi, 2.03.2017.

kesi bağlamında kadınları ilgilendiren şu ifadelerde programda yer almıştır:⁴⁴

“Aynı işi yapan personel arasındaki ücret farklılıkları giderilecektir. Bu amaçla yapılan düzenlemede, iş, görev ve sorumluluk tanımlarına yer verilecek ve eşit işe-eşit ücret ilkesi uygulanacaktır.”

Programda ayrıca kadınlara ilişkin genel bir vaatte bulunulmuştur:⁴⁵

“Kadınlarımızın ekonomik ve sosyal yaşamımızın her aşamasında üretime katılımları özendirilecek, kadınlarımızın sosyal ve ekonomik statüsünün geliştirilmesine yönelik çabalar hızlandırılacaktır”.

Bu dönemde CEDAW Sözleşmesi imzalanırken koyulan çekinmelerden bazıları (15 ve 16. Madde) kaldırıldı.⁴⁶ Barolar bünyesindeki kadın hakları komisyonlarının arasında koordinasyonu sağlamak üzere “Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonları Ağı” (TÜBAKKOM) kuruldu. “Bireylere kişisel başvuru hakkı da tanıyan CEDAW Ek ihtiyari Protokolü imzalandı. Türk Medeni Kanunu Yasa Tasarısının kanunlaşması için “Hep Birlikte” yürüyüşü düzenlendi. Türk Medeni Kanunu TBMM’ de kabul edildi. CEDAW Ek İhtiyari Protokolü TBMM’ de onaylanarak yürürlüğe girdi.⁴⁷

Görüldüğü gibi, hükümet programında kadınlar için doyurucu bir hedef belirlendiğini söylemek zor iken, aynı dönemdeki gelişmeler ise baş döndürücüdür.

Gül Hükümeti (18.11.2002-14.03.2003)

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara gelmeye hak kazanan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül tarafından kurulan 58. Hükümetin 23 Kasım 2002 tarihinde Meclis’ e sunulan 58 inci Hükümet Programında kadınlarla ilgili genel geçer ifadelerin yanısıra sağlıklı nesiller

⁴⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP57.htm>, Erişim Tarihi, 2.03.2017.

⁴⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP57.htm>, Erişim Tarihi, 2.03.2017.

⁴⁶ Gülay Arslan, “BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)”, *İÜHF Mecmuası*, Cilt I-XII, Sayı 1-2, 2004, s. 24.

⁴⁷ <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2740>, Adım Adım Kadın-Erkek Eşitliği, Erişim Tarihi, 9.04.2017.

ve ailede mutluluk için kadınların sorunlarının giderilmesi gerektiğine ilişkin tespitlerin yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Programda kadınlara yönelik olarak aşağıda yer verilen spesifik hükümlerde mevcuttur.⁴⁸

“Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile getirilen ilkelerin uygulanmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

Kadına yönelik şiddetin, cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi, muhtaç durumdaki kadınların desteklenmesi ve korunması, öncelikli politikalarımız arasında yer alacaktır.”

Kadına odaklı politikalara atfedilen özelliğin tamamen araçsal bir nitelik kazandığı bu dönemde, Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol onaylanmıştır.⁴⁹

Erdoğan Hükümeti (14.03.2003-29.08.2007)

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara gelmeye hak kazanan AKP Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül tarafından kurulan 58. Hükümetin ardından Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan’ın seçilme yasağının kalkması üzerine, Erdoğan başkanlığında kurulan 59. Hükümetin 18 Mart 2003 tarihinde Meclis’ e sunulan 59 uncu Hükümet Programında aile odaklı politikalara öncelik verileceği belirtildikten sonra, bir önceki hükümet programında benimsenen kadın odaklı politikaların araçsal niteliğinin devamı niteliğinde kadınlarla ilgili şu değerlendirmelere yer verildiği görülmüştür:⁵⁰

“Kadınlarımız sadece toplumun yarısını oluşturdukları için değil, birey ve toplumun gelişimi ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde özel konuma sahiptirler. Yılların ihmali nedeniyle biriken her türlü sorunlarıyla ilgilenilmesi, hükümetimizin öncelik verdiği bir konudur.”

⁴⁸ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP58.htm>, Erişim tarihi 2.03.2017.

⁴⁹ http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf Türkiye’ nin Avrupa Birliği Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, DPT Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Aralık 2003, s.111.

⁵⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm>, Erişim tarihi, 2.03.2017.

Bu dönemde yürürlüğe giren yeni İş Kanunu ile işveren işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılamayacağı, ispat yükümlülüğü, eşit ücret, analık izni ve istihdamda eşit muamele konularında düzenleme yapılmıştır.⁵¹ On yıldan uzun süre hukuki dayanaktan yoksun hizmet sunan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü yasal statüye kavuşmuştur. Personel alımlarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasına ilişkin Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır. Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla 2005 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde Meclis Araştırma Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun raporu temel alınarak kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır.⁵² Ailenin Korunmasına Dair Kanunun uygulanmasındaki aksaklıkların gidermek üzere Kanun’ da değişiklik yapılmıştır. Konuya ilişkin en temel yasal düzenlemelere yer veren diğer bir Kanun olan Türk Ceza Kanunu değiştirilmiştir. KSGM tarafından “Kadına Karşı Şiddete Son Ulusal Kampanyası” yürütülmüştür. Anayasa 10 uncu ve 90 ıncı maddelerindeki değişikliklerle güçlendirilmiştir.⁵³

Görüldüğü gibi bu hükümet döneminde de kadının aile ve toplumun sağlıklı gelişimindeki rolü ön plana çıkarılmış olmakla birlikte, programda yer alan tedbirlerin çok ötesine geçilerek uygulamada çok önemli gelişmelere imza atılmıştır.

II. Erdoğan Hükümeti 29.08.2007-06.07.2011)

22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara gelmeye bir kez daha hak kazanan AK Parti Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulan 60. Hükümetin 31 Ağustos 2007 tarihinde Meclis’ e sunulan 60 ıncı Hükümet Programında aileye yapılan güçlü vurgunun yanı sıra kadınlarla ilgili aşağıdaki değerlendirmelere yer verilmiştir.⁵⁴

⁵¹ Muhammet Enes Kayagil, “Türkiye-AB Müzakere Sürecinde Sosyal Politikada Yaşanan Gelişmeler”, *Çalışma Dünyası Dergisi*, 2015/2, s.47.

⁵² http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelistmeler.tr.mfa, Türkiye’ de Kadın Hakları Konusunda Kaydedilen Gelişmeler, Erişim Tarihi, 7.04.2017.

⁵³ <http://genderforum.sabanciuniv.edu/sites/genderforum.sabanciuniv.edu/files/headlines/KSGM-kadindurumu2008.pdf>, Türkiye’ de Kadının Durumu, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Haziran 2008.

⁵⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm> , Erişim tarihi, 2.03.2017.

“...Aile içi şiddet, töre ve namus cinayetleri ile mücadelede sıfır tolerans yaklaşımıyla hareket edilmektedir. Bu soruna karşı kalıcı ve gerçekçi bir çözüme ulaşılması için bir seferberlik başlatılmıştır.

Kız çocuklarımızın ve kadınlarımızın eğitimin her kademesine daha fazla katılması ve toplumsal hayatın her alanında daha fazla rol alması için sürdürdüğümüz çalışmalarımız yeni politikalarla güçlendirilecektir.

Meslek Edin-İşin Hazır”, “Gençler İş Adamı Oluyor”, “Kadın Girişimcilik” gibi aktif iş gücü programları uygulanmaya başlanacaktır.”

Bu hükümet döneminde Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un uygulanmasında karşılaşılan güçlükleri aşmak amacıyla Yönetmelik yayımlanmıştır. TBMM bünyesinde Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur. Yine bu dönemde Anayasa’ nın 10 uncu maddesine ek yapılarak devletin eşitliği sağlamak üzere alacağı tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamayacağı hükme bağlanmış, 66 ıncı maddesinde vatandaşlığın düzenlenmesine ilişkin eşitsizlik içeren hüküm maddeden çıkarılmıştır.⁵⁵ Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi imzalanmış, kadınları kapsayacak şekilde istihdam olanaklarını teşvik eden istihdam paketi açıklanmıştır.⁵⁶

III. Erdoğan Hükümeti (6.07.2011-29.08.2014)

12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara gelmeye bir kez daha hak kazanan AK Parti Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulan 61. Hükümetin 9 Temmuz 2011 tarihinde Meclis’ e sunulan programında kadının sorunlarının güçlü toplum hedefine ulaşılması için giderilmesi gerektiği yönündeki araçsallık vurgusu yerini korumuş ve kadınlarla ilgili şu değerlendirmeler yer verilmiştir:⁵⁷

“Kadınların karar alma mekanizmalarındaki etkinliğini artıracğıız. Kadın konukevlerinde kalan mağdur kadınlarımız için daha geniş istihdam imkânları oluşturalğıız.

⁵⁵ http://www.tekgida.org.tr/Dosya/2589/turkiyede_kadinin_Durumu_2010_Aralik_2589.pdf, Türkiye’ de Kadının Durumu, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aralık 2010.

⁵⁶ Muhammet Enes Kayagil, a.g.e., s.45.

⁵⁷ file:///C:/Users/Asus/Downloads/61inci-hukumet-programi.pdf, Erişim Tarihi, 2.03.2017.

....başta genç, kadın ve vasıfsız işgücümüz olmak üzere işsizlerimize nitelik kazandırarak işe girişi kolaylaştıracağız.

Kadınların sosyo-ekonomik durumlarının güçlendirilmesini, çalışma hayatına katılımının ve rolünün artırılmasını, işyerinde ayrımcılığın önlenmesini ve fırsat eşitliğinin sağlanmasını önemsiyoruz. Bu amaçla gerekli düzenlemeleri yaparak kamu kurum ve kuruluşları, sosyal taraflar ve sivil toplum kuruluşlarının üst düzey temsilcilerinin katıldığı bir kurul oluşturduk. Ayrıca önümüzdeki dönemde kadınların çalışma hayatına katılımını artırmak amacıyla, çocuk bakımevleri ve kreş hizmetleri için teşvik uygulamalarını hayata geçireceğiz.”

Bu dönemden itibaren hükümet programının adeta icraatların anlatıldığı metin haline dönüştüğü, hedefler kadar başarılan çalışmalara da yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle mümkün olduğu kadar kadına ilişkin yapılanların anlatıldığı bu ifadeler alınmamış ya da daha önce başlatılan tedbirlerin devam edeceği yönündeki ifadeler değerlendirilmemiştir.

Bu dönemde imzalanan Avrupa Konseyi’ nin İstanbul Sözleşmesi Meclis’ te onaylanmıştır. Sosyal güvenlik primlerinde indirimlere gidilerek, 18-29 yaş arası erkekler ile 18 yaş ve üzeri kadınların istihdamları teşvik edilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığı kurulmuştur.⁵⁸ 6284 Sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir.⁵⁹

Davutoğlu Hükümeti (29.08.2014-28.08.2015)

29 Ağustos 2014’ de Recep Tayyip Erdoğan’ ın Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle AK Parti genel başkanı seçilen Ahmet Davutoğlu başkanlığında kurulan 62 nci Hükümet 6 Eylül 2014’ de TBMM’ de yapılan güven oylamasının ardından görevine başlamıştır. 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan genel seçimlerden sonra AK Partinin tek başına iktidar için gerekli, çoğunluğu sağlayamaması nedeniyle Hükümet 9 Haziran 2015’ de istifa etmiş, ancak 63. Hükümet kurulana kadar görevine devam etmiştir. Başlıklar halinde ele alınan 62. Hükümet Programına yine güçlü toplum için kadının karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılması vurgusu ile başlanmaktadır. Bu hükümet programında

⁵⁸ Muhammet Enes Kayagil, a.g.e., s.47.

⁵⁹ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Mevzuatı, http://www.ankarabarosu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasiki_tap/6284-sayili-ailenin-korunmasi.pdf, Erişim tarihi, 7.04.2017.

diğer programlardan farklı olarak yer verilen hedefler “Toplumsal Hizmetinde Devlet” başlığı altında şu şekilde belirtilmiştir:⁶⁰

“Önümüzdeki dönemde kadınların karar alma mekanizmalarındaki etkinliğini artıracaktır.”

Yeni Türkiye’ nin Güçlü Ekonomisi başlığı altında yer alan hedefler ise şu şekildedir;

“İstihdamın artırılması ve kayıt dışılığın azaltılması amacıylaişgücü piyasamızın katılıklarını gidererek başta genç, kadın ve vasıfsız işgücümüz olmak üzere işsizlerimize nitelik kazandırarak işe girişi kolaylaştıracaktır.

..... aile ve iş yaşamının dengesini artıracak düzenlemeler yapacak, kadınların çalışma hayatına katılımını artırmak amacıyla, çocuk bakımevleri ve kreş hizmetleri için teşvik uygulamalarını güçlendireceğiz.”⁶¹

Güvenlik Asayiş başlığı altında ise şu hedef yer almaktadır:⁶²

“...toplumun bütün kesimlerini kucaklayan, özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlı vatandaşlarımızın güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıran politikalarımızı uygulamaya devam edeceğiz.”

İnsani Kalkınma Perspektifimiz başlığında yer verilen hedef ise şu şekildedir;

“Yeni Türkiye’de özellikle kadınlarımızın ve genç nesillerin kalkınma sürecine çok daha yoğun katılımı için çaba sarf edilecektir.”

Bu hükümet döneminde Türk Ceza Kanunu’nda kadın lehine yapılan düzenlemelerle cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların cezası arttırılmıştır. 2014-2023 yıllarını kapsayan ulusal İstihdam Stratejisinde kadın istihdam oranının arttırılması hedefine yer verilmiştir.

II. Davutoğlu Hükümeti (28.08.2015-24.11.2015)

7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra tek başına iktidar için yeterli çoğunluğu hiçbir partinin sağlayamaması üzerine, hüküme-

⁶⁰ file:///C:/Users/Asus/Downloads/62nciHukumetProgrami.pdf, Erişim Tarihi 2.03.2017.

⁶¹ file:///C:/Users/Asus/Downloads/62nciHukumetProgrami.pdf, Erişim Tarihi 2.03.2017.

⁶² file:///C:/Users/Asus/Downloads/62nciHukumetProgrami.pdf, Erişim Tarihi 2.03.2017.

ti kurma görevi en büyük parti olan AK Parti Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu'na verilmiştir. 45 gün içinde hükümet kurulamaması nedeniyle, görevi Cumhurbaşkanına iade etmiştir. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesi kararı doğrultusunda 1 Kasım 2015' de yapılacak seçimlere kadar ülkeyi yönetmek üzere kurulan Türkiye' nin ilk seçim hükümetidir. 25 Ağustos'ta verilen bu görev doğrultusunda Davutoğlu tarafından kurulan Seçim hükümetinin bir hükümet programı olmamış, güven oylamasına gidilmemiştir.

III. Davutoğlu Hükümeti (24.11.2015-24.05.2016)

1 Kasım 2015 seçimlerinden sonra AK Parti Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu tarafından kurulan 64. Hükümet, 25 Kasım 2015 tarihinde programını TBMM'ye sunmuştur. Yine başlıklar altında kaleme alınan Hükümet Programında adalet ve güvenlik başlığında daha önceki tedbirler tekrarlanmıştır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için koruma ve rehabilite edici tedbirlere yer veren programda, ilk kez erken evliliklerin önlenmesi ve kız çocuklarının eğitime devamının sağlanması ve teşvik mekanizmalarının hayata geçirilmesine ilişkin genel bir hedefin yanı sıra mevsimlik tarım işçileri, göçer ve yarı göçerlere sunulan mobil eğitimlerden özellikle kız çocuklarının yararlandırılması şeklinde spesifik bir tedbire de yer verilmiştir. Yine doğum nedeniyle kadınların kullandığı izinler ve ücretlere ilişkin ayrıntılı tedbirlere de yer verilmiştir. Söz konusu programda kadına ilişkin diğer ifadeler şu şekildedir;⁶³

Kadın Başlığı altında;

".... kadınların.... daha kaliteli eğitim olanaklarına sahip olmaları, karar alma mekanizmalarındaki etkinliklerinin artırılması, işgücü piyasasına girişlerinin kolaylaştırılarak istihdamlarının artırılması, sosyal güvencelerinin sağlanması ve kadın girişimci sayısının artırılması temel hedeflerimizdir.

.....kadına ilişkin mevzuatı ilgili tarafların görüşlerini alarak gözden geçireceğiz.

Kadın istihdamının artırılmasına yönelik yeni çalışma modelleri oluşturacağız. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar ile ev eksenli çalışan kadınların

⁶³ file:///C:/Users/Asus/Downloads/64.hukumet_programi%20(1).pdf, Erişim tarihi 2.03.2017.

sosyal güvenceden daha kolay faydalanmalarını sağlayacağız.Kadın Girişimciliği Programı hazırlayarak uygulamaya koyacak ve kadınlarımızın iş hayatına atılmalarını kolaylaştıracaktır.

Çalışanların ve işverenlerin kadın-erkek fırsat eşitliği bilincini güçlendirmeye yönelik farkındalık oluşturuvcu programları artıracaktır.

Kadınlarımız için iş ve aile yaşamını uzlaştırma politikalarını hayata geçireceğiz.

Çalışma hayatı başlığı altında;

“Kısmi zamanlı çalışma, staj, prim desteğı gibi araçlarla ve bilgi toplumu şartlarında gelişen yeni işlerle genç ve kadın istihdamını artıracak bir çalışma ortamı oluşturacağız.”

İstihdam başlığı altında;

“Türkiye’de kadın girişimciliğinin geliştirilmesine yönelik bir program uygulayacağız. Program kapsamında eğitim, finansman ve mentörlük destekleri sağlayacağız.”

Hem toplumsal hayatımız hem de aile için kadınların önemine vurgu yapan, detaylı ve geniş bir yelpazeye yayılan tedbirlere yer veren bu hükümet sadece 6 ay görevde kalmıştır. Bu hükümet döneminde 6653 Sayılı Kanun’ la kadın çalışanlar ve ebeveynlerin özlük hakkında iyileştirici düzenlemeler yapılmıştır. “Kadına Şiddete Karşı Buradayım De” Kampanyası başlatılmıştır. 81 İl Emniyet Müdürlüğü Asayiş Şube Müdürlüğü bünyesinde Aile içi ve Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Büro Amirliği kurulmuştur. 44 İl Jandarma Komutanlığı’nda “Çocuk ve Kadın Kısım Amirliği kurulmuştur. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Yönetmeliğı yürürlüğe girmiştir.⁶⁴

Yıldırım Hükümeti (24.05.2016-...)

Ahmet Davutoğlu’nun AK Parti Genel Başkanlığı ve Başbakanlıktan istifa etmesi üzerine, 65. Hükümeti kurmak üzere AK Parti Genel Başkanı seçilen Binali Yıldırım görevlendirilmiştir. Yine başlıklandırma şeklinde oluşturulan bu hükümet programında ailenin kalkınma-

⁶⁴ <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>, Türkiye’de Kadın, Erişim tarihi, 9.04.2017

nın ana eksenini olarak benimsendiği açıkça belirtilmiştir. Bu hükümet programında 64 üncü hükümet programının adalet, güvenlik, kadın, çalışma hayatı ve istihdam başlığında yer alan kadına ilişkin hedefleri aynen benimsenmiştir. 24 Mayıs 2016 tarihinde TBMM’ de okunan hükümet programında yer alan kadına ilişkin diğer başlıklardaki ifadeler şu şekildedir:⁶⁵

Bölgesel ve uluslararası işbirlikleri başlığında;

“...Hem dünya geneline hem G20 ülkelerine daha kapsayıcı bir ekonomik büyüme sağlanması ve özellikle gençler, kadınlar gibi toplumun farklı kesimlerinin ekonomik büyümeden pay almasını hedefledik.....”

Sahip olduğumuz güçlü aile yapımızı diğer toplumlara göre önemli bir fark ve avantaj olarak görüyoruz. Ailelerimizi, kültürel değerlerimizin taşıyıcıları ve bireyi topluma, toplumu bireye bağlayan önemli birer köprü olarak değerlendiriyoruz.”

Tüm hükümet programları gibi güçlü aile vurgunsu koruyan bu hükümet döneminde kadına “Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” yürürlüğe girmiştir.⁶⁶

SONUÇ

Binlerce yıldan beri devam eden tarihsel, sosyolojik, psikolojik boyutları olan eşitsizlikle mücadele çabaları, kadınların küresel boyutta görece büyük başarılar elde etmesini, eşitliğin hukuki metinlerde vurgulanmasını, kadınların seslerinin düne oranla bugün daha fazla dinlenmesini ve duyulur olmasını sağlamıştır. Ancak bu gelişmeler feminizmin amaçladığı “yaşamın her alanında erkeklerle eşit olma” hedefine varıldığını göstermemektedir. Çünkü yasalar önünde sağlanan eşitliği birebir toplumsal hayata taşıma konusunda yaşanan zorluklar, kadınların eğitimden karar alma mekanizmalarına kadar halen her alanda erkeğin gerisinde kalması ile sonuçlanmaya devam etmektedir.

Kadın sorunuyla ilgili politikaların en üst düzeyde nasıl belirlendiğini ve bunun uygulamaya nasıl yansıdığını analiz etmeye çalışan

⁶⁵ <https://www.basbakanlik.gov.tr/docs/KurumsalHaberler/HProgram.pdf>, Erişim Tarihi, 2.03.2017.

⁶⁶ <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>, Türkiye’ de Kadın, Erişim Tarihi, 10.04.2017.

bu çalışma sonucunda görülmüştür ki, hükümet programlarında yer alan sözcükler ve kadın imgeleri, kadın sorunlarının erkek gözüyle dile getirildiğini ortaya koymaktadır. Programlarda, kadınlar eş ve anne rolüyle özdeşleştirmekte, çalışma ve çalışan kadına yapılan vurgu ve hedefler bu rollerine uygun olacak şekilde kurgulanmaktadır.

Hükümet Programlarında açıkça görülen kadın konusundaki hedeflerin kısırlığını, bu konuda hükümet desteği veya öngörüsünün olmaması ile açıklamak mümkündür. Bu anlamda, yürütme erkinin, yasalardaki önemli kazanımlara rağmen, kamu siyasalarına yol gösterme işlevini (49 uncu, 53 üncü hükümet programlarını kısmen hariç tutarsak) yerine getirmek üzere kadınlara karşı ayrımcılığa son verecek bir yaklaşımı benimsediğini söylemek güçtür. Diğer bir değişle, iktidar partilerinin çoğu, Türk siyasi hayatının başat erkek egemen yapısına uygun söylem kullanmıştır. Yürütme erkinin bu tutumuna rağmen, özellikle 1990-2000 yılları arasında kamu siyasaları değişmiş, çalışmada değinilen belli başlı yasal, yönetsel ve kurumsal ilerlemelerden de görülebileceği gibi, kadın sorunu nispeten kabul görmüştür.

Bu tarihten itibaren yaşanan değişime siyasi partiler de ayak uydurmuştur. Siyasi partilerin ideolojilerinin birbirine benzemeye başladığı 2000' li yıllardan sonra, özellikle AK Parti hükümetleri ile birlikte, kadın konusuna metinlerde daha çok yer vermeye başlanmıştır. Yaklaşık 15 yıldır devam eden AK Parti iktidarının hükümet programlarında özellikle 2010' lardan itibaren kadına yönelik özel başlık açıldığı, konuya oldukça geniş yer verildiği açıkça görülmektedir. Kadına ilişkin özel başlık açılması ve hükümet programlarında ağırlığının artırılması olumlu olmakla birlikte, metinlerin incelenmesinden de görüleceği gibi, kadın sorununa aile dışında çözüm üretmeye çalışıldığına bile, asıl hedef güçlü aile ve güçlü toplum hedefine ulaşmaktır. Dolayısıyla bu gelişme iki yönden sorunludur. İlki kadına yapılan yatırımın "güçlü toplum", "güçlü aile" hedefine ulaşmak için araçsallık içermesidir. İkincisi ise, kadına ilişkin hedeflerdeki artışın bir kısmının temelde yapılan icraatların da özetlenmesi nedeniyle görüldüğü kadar çok olmamasıdır.

Sonuç olarak, hükümet programlarının incelenmesi sonucunda, aslında kadın konusunun siyasi sisteme kendini kabul ettirmesinde hükümet desteği ya da öngörüsünün olduğunu söylemek güçtür. Bununla birlikte, hükümetler tarafından verilmeyen destek, aynı dönem-

de kadın hareketinin cinsler arası eşitlik hedefine ulaşmak için verdiği uzun uğraşlar ve geliştirdikleri stratejiler aracılığı ile kamu siyasal alanında yaşanmıştır. Ancak cinsler arası eşitlik hedefine ulaşmak için bugüne kadar yaptıkları gibi kadınların kendi haklarına sahip çıkmaya ve stratejiler geliştirmeye devam etmeleri gerekecektir.

Kaynakça

- Acuner Selma, BM Kadının Statüsü Komisyon Rehberi, KA-DER Yayınları, Ankara, 2017, s:13.
- Arslan Gülay, "BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)", İÜHF Mecmuası, Cilt I-XII, Sayı 1-2, 2004, s. 24.
- Avcı Zeynep, Kadınların Güncesinden Sayfalar, Afa Yayınları, İstanbul, 1994, s.96-97.
- Berktaş Fatmagül, "Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye", Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:7, Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, 2004, s.17. http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf, Erişim Tarihi, 4.04.2017.
- Çakır Serpil, "Türkiye' de Kadın Tarihi Çalışmaları I", 2006. <http://bianet.org/bianet/kadin/78369-turkiyede-kadin-tarihi-calismalari-1>.
- Dağlı Nuran, Hükümetler ve Programları III. Cilt 1980-1987, Haz. Belma Aktürk, TBMM Basımevi, Ankara, 1988, s.17.
- 53 üncü Hükümet Programı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1996, s.19.
55. Hükümet Programı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1997, ss.35-36.
56. Hükümet Programı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 12 Ocak 1999, s.7.
- Eroğlu Feride ve Asker Ayşe, Kadın Erkek Eşitliği Mekanizmaları ve Çeşitli Parlamentolarda Eşitlik Komisyonları, TBMM Yayınları, 2008, s.10. http://www.pmd.org.tr/dosyalar/File_193.pdf, Erişim tarihi:4.04.2017.
- Hükümet Programı, Başbakan A. Mesut Yılmaz, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1991, s.7.
- Hükümet Programı, 25 Kasım 1991, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s.52-53.
- Kaplan Erhan, Türk Siyasi Sisteminde Kadın ve Kadın Sorunu, İstanbul Ün. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.
- Karataş Enver, "Türkiye'de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri", International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8, 2009.
- Kayağıl Muhammet Enes, "Türkiye-AB Müzakere Sürecinde Sosyal Politikada Yaşanan Gelişmeler", *Çalışma Dünyası Dergisi*, 2015/2, s.47.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 19, Cilt 37, Yasama Yılı 2, 119. Birleşim, 30.6.1993, s.390.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 19, Cilt 94, Yasama Yılı5, 5. Birleşim, 10.10, 1995, ss.393-410.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 19, Cilt 95, Yasama Yılı 5, 19. Birleşim, 31.10.1995, s.434.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 20, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 70. Birleşim, 3.7.1996, s.537.

Tekeli Şirin, "80' lerde Türkiye'de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi", *Birikim*, Sayı: 3, 1989,s.34.

Tokgöz Oya, "Kadın Seçmen İmgesi ve Türkiye' de Kadının Bireysel Siyasal Katılımı Üzerine Bir Deneme" *Aİ Dergisi*, Cilt 27, Sayı 4, Aralık 1994, s.101.

İnternet Kaynakları

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf , Türkiye' nin Avrupa Birliği Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, DPT Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Aralık 2003, s.111, Erişim Tarihi, 4.04.2017

http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelismeler.tr.mfa, Türkiye' de Kadın Hakları Konusunda Kaydedilen Gelişmeler, Erişim Tarihi, 7.04.2017.

<http://genderforum.sabanciuniv.edu/sites/genderforum.sabanciuniv.edu/files/headlines/KSGM-kadindurumu2008.pdf>, Türkiye' de Kadının Durumu, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Haziran 2008.

<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2740>, Adım Adım Kadın Erkek Eşitliği, Erişim Tarihi, 9.04.2017.

<http://www.ankarabarosus.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/6284-sayili-ailenin-korunmasi.pdf>, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Mevzuatı, Erişim tarihi, 7.04.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP31.htm>, Erişim tarihi 22.02.2017

www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP39.htm; Erişim tarihi, 20.02.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP40.htm>, Erişim tarihi, 20.02.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, Erişim tarihi, 20.02.2017

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP43.htm>, Erişim tarihi, 20.02.2017

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP42.htm>, Erişim tarihi, 9.04.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP46.htm>, Erişim tarihi 1.03.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP47.htm>, Erişim Tarihi, 1.03.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP49.htm>, Erişim tarihi, 1.03.2017.

www.gapcatom.org/hakkimizda/gap-catom-nedir, Erişim tarihi, 7.04.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP57.htm>, Erişim Tarihi, 2.03.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP58.htm>, Erişim tarihi 2.03.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm>, Erişim tarihi, 2.03.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm> , Erişim tarihi, 2.03.2017.

<file:///C:/Users/Asus/Downloads/61inci-hukümet-programi.pdf>, Erişim Tarihi, 2.03.2017.

<file:///C:/Users/Asus/Downloads/62nciHukümetProgrami.pdf>, Erişim Tarihi 2.03.2017.

[file:///C:/Users/Asus/Downloads/64.hukümet_programi%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/64.hukümet_programi%20(1).pdf), Erişim tarihi 2.03.2017.

<https://www.basbakanlik.gov.tr/docs/KurumsalHaberler/HProgram.pdf>, Erişim Tarihi, 2.03.2017.